

О.С. Боднар,
Г.М. Середюк

Рідна мова
Читання мовчки
Збірник текстів і завдань
5–11 класи

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА–БОГДАН
2003

ББК 74.268.1Укр
Б75

Рецензенти:
кандидат філологічних наук, доцент
З.М. Бичко
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель
Г.І. Кубелко
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
Р.М. Орицин

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Боднар О.С., Середюк Г.М.

Б75 Рідна мова. Читання мовчки. Збірник текстів і завдань. 5–11 класи.
— Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2003. — 104 с.

ISBN 966-692-130-8

У посібнику зібрано тексти та завдання до них для проведення уроків читання мовчки в 5–11 класах.

Для зручності у користуванні посібник варто розшити на дві частини: збірник текстів і збірник тестових завдань.

При підрахунку слів у текстах автори керувалися такими принципами:

- у складних числівниках слів стільки, скільки необхідно для їх озвучення (наприклад, 1904 — 3 слова);

- при переносі слово рахувалось у тому рядку, в якому на нього падає наголос;

- у текстах для 5–9 класів рахувалися всі слова (у тому числі односкладові частки, прийменники), а також заголовки;

- як одне слово малися на увазі ініціали та прізвища, скорочені слова та абrevіатури, складні слова;

- в 10–11 класах односкладові службові частини мови до уваги не бралися.

Для вчителів, учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

ББК 74.268.1Укр

© Боднар О.С., Середюк Г.М., 2003

© Навчальна книга — Богдан,

макет, художнє оформлення, 2003

ISBN 966-692-130-8

*Люди перестають мислити, коли
перестають читати*

Дені Дідро.

Передмова

Суспільні і, зокрема освітні, функції української мови та основна мета її вивчення полягають у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови — її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Необхідною умовою мовленнєвого розвитку учнів є удосконалення читацьких умінь і навичок, тому саме читанню, як одному з видів мовленнєвої діяльності, відводиться неабияка роль.

Завдання вчителя — навчити учнів володіти різними видами читання, сприяти розвитку техніки читання, бо, власне, ефективна робота з книжкою є важливим стимулом у пізнавальній діяльності школярів.

При читанні мовчки перевіряється здатність учня:

а) читати незнайомий текст з належною швидкістю, розуміти й запам'ятовувати після одноразового прочитування фактичний зміст, причиново-наслідкові зв'язки, тему і основну думку, виражально-зображувальні засоби;

б) уявляти наявні в тексті образи;

в) давати оцінку прочитаному.

Перевірка вміння читати мовчки здійснюється один раз у семестр, фронтально.

Обсяг тексту для читання мовчки визначається відповідно до вимог програми для кожного класу, швидкість читання оцінюється з урахуванням таких орієнтовних норм:

Клас	Швидкість читання мовчки (слів за хвилину)
5-й	100 — 150
6-й	110 — 180
7-й	120 — 210
8-й	130 — 240
9-й	140 — 270
10-й	150 — 300
11-й	160 — 330

Клас	Обсяг тексту для читання мовчки	
	Художнього стилю	інших стилів
5-й	360 — 450 слів	300 — 360 слів
6-й	450 — 540	360 — 420
7-й	540 — 630	420 — 480
8-й	630 — 720	480 — 540
9-й	720 — 810	540 — 600
10-й	810 — 900	600 — 660
11-й	900 — 990	660 — 720

Матеріалом для контрольного завдання повинні бути незнайомі учням тексти різних стилів, типів мовлення, жанрів, що включають монологічне та діалогічне мовлення.

Тексти підбрано таким чином, щоб допомогти учням розв'язати наступні комунікативні завдання:

- а) здобути знання;
- б) навчитись читати швидко і свідомо;
- в) отримати естетичну насолоду.

Відповідно до комунікативних завдань реалізуються й різні види читання, особливості яких допоможе усвідомити таблиця.

Види читання	Що потрібно усвідомити	Характер читання
<i>Ознайомлювальне</i>	<ul style="list-style-type: none"> — Читати текст чи не читати. — Які основні ідеї закладено в кожному абзаці зокрема і в тексті в цілому? — Кому він адресований? 	Швидке читання заголовків, окремих фрагментів тексту; перегортання, перегляд малюнків; читання анотації, змісту тощо
<i>Вивчальне</i>	<ul style="list-style-type: none"> — Яка основна думка тексту? — Як ця думка розкривається в тексті? — Що в тексті головне, а що — другорядне? — Яку нову інформацію він містить? 	Повільне читання всього тексту чи його частин; глибоке проникнення у зміст; усвідомлення взаємозв'язку, послідовності всіх композиційних частин тексту, якнайповніше охоплення інформації
<i>Вибіркове</i>	<ul style="list-style-type: none"> — Про що говориться в тексті? — Яку інформацію потрібно вибирати? — Де вона міститься в тексті? — Що головне, що другорядне? 	Перегортання сторінок, швидке читання заголовків, змісту, окремих фрагментів тексту; повільне читання потрібних частин з метою одержання нової інформації; орієнтація в логічно-смісловій структурі тексту

Розуміння прочитаного виявляється за допомогою тестових завдань.

Пропонований посібник містить тексти, які можуть бути використані учителем при перевірці техніки читання. До кожного тексту пропонуються завдання для перевірки розуміння прочитаного матеріалу. Посібник зручний у користуванні: розшийте його і ви отримаєте дві частини — збірник текстів і збірник тестових завдань.

5 КЛАС

Текст 1. Щоб людина стала людиною

Всі ви, безперечно, читали захоплюючу книгу Р. Кіплінга “Мауглі”. В казці все закінчується щасливо. А в житті?	12
Історії відомі вже не менш як три десятки випадків “виховання” дітей тваринами. Проте закінчувалося воно нещасливо.	21
В 1923 році індійські мисливці зі штату Ассам убили самицю леопарда. В її лігві знайшли молодих звірят і п’ятирічну дитину. Вона кусалася і дряпалася не гірше своїх “зведених” братів і сестер. Коли здичавілого хлопчика привели в село, його одразу ж упізнала одна сім’я. Там розповіли, що батько дитини, працюючи в полі, на кілька хвилин одійшов від дворічного сина. Почувши плач, він оглянувся і побачив, як леопард із дитиною в зубах зник у джунглях.	30
Минуло лише три роки перебування у “звіриній школі”, та як же змінився їхній син!	37
Мабуть, найсенсаційнішою історією з дітьми, вихованими вовками, стала історія двох індійських дівчаток — Камали і Амали. У 1920 році їх знайшов у вовчому лігві пастор Сінг. Молодша — Амала — невдовзі померла, а старша — Камала — дожила до сімнадцяти років. Сінг детально описав її життя.	50
Камала дуже боялася сонячного світла і вогню. За їжу визнавала тільки сире м’ясо. Ходила на чотирьох, а бігала, спираючись на руки. Вдень дівчинка більше спала. У перші дні свого перебування в людей сестри щонаочі протяжно вили.	59
“Олюднення” Камали йшло з великими труднощами. Дуже довго вона не визнавала ніякого одягу, не хотіла митися. А через два роки її привчили ходити і стояти на ногах, їсти руками.	69
Набагато гірше було з навчанням людської мови. Навіть через сім років Камала розуміла лише сорок п’ять слів. У п’ятнадцять років вона нагадувала дворічну дитину.	79
Таким чином, розповідь про кмітливого і розумного Мауглі — лише красива казка.	89
Насправді, діти, позбавлені свого товариства, не навчаючись мови, неминуче перетворюються в розумово нерозвинених істот.	99
Особливо згубно діє на розвиток мозку відсутність мови. А живучи серед тварин, дитина саме її позбавлена.	109
	114
	124
	128
	134
	143
	156
	163
	171
	180
	190
	200
	207
	214
	225
	236
	245
	255
	260
	268
	271
	278
	285
	293
	301

309 Щоб людина стала людиною, їй необхідне спілкування з та-
319 кими, як вона, і, звичайно, праця. Праця щоденна і наполеглива
319 слів *(За В. Мезенцевим).*

3 Текст 2. Легенда про матерів

12 Колись дуже давно на узбережжі Чорного моря жили люди.
18 Вони орали землю, випасали худобу, рибалили.

25 Восени, коли закінчувались польові роботи, люди виходили
33 на берег моря, співали, танцювали, влаштовували веселі ігри,
38 які закінчувалися пусканням стріл щастя.

49 Дивитись на ці ігри виходив з морських глибин цар морів та
58 океанів Нептун. Це був надзвичайно страшний і сердитий воло-
60 дар морської стихії.

69 — Хоч як люди нахваляються своєю силою, а мене бояться.
80 Ніхто з них не насмілиться пускати стріли у бік моїх володінь!
83 — говорив він, сміючись.

92 Одного разу вийшли до вогнища юнаки і, повернувшись у
99 бік моря, всі як один пустили стріли.

103 Як же розгнівався Нептун!

112 — Я всіх вас поховаю у безодні морській! — заревів він.

120 Жінки, дивлячись на своїх синів, замислилися. Цар морський
132 і справді може поховати їхніх дітей у морі. А жінки були такі
138 сильні, вродливі і ніколи не старіли.

147 Думали, думали жінки і вирішили віддати свою силу синам.
155 Юнаки, взявши материнську силу, підійшли до самого берега
156 моря.

166 Щоб не підпустити їх до води, Нептун кинув величезний вал,
175 але юнаки вистояли. А матері після цього стали слабкими.

184 Ти бачив слабких жінок? Якщо зустрінеш, то не насміхайся:
191 всю свою силу вони віддали своїм дітям.

199 Коли Нептун побачив, що юнаки витримали натиск важкого
203 валу, люто вигукнув жінкам:

215 — Хай ваші сини вистояли проти мене на березі, але в морі я
221 їх переможу, я порву їм руки!

229 Жінки знову зажурилися. Раптом на поверхню води вийшли
239 дочки морського царя. Вони, як і їхній батько, були некрасиві,
243 а тому і сказали:

253 — Жінки, віддайте нам свою красу — за це ми дістанемо з
264 морського дна трави, зів'ємо з неї жили для ваших синів. Тоді
274 руки у них будуть такі дужі, як у нашого батька.

Жінки погодилися і віддали дочкам морського царя свою красу. Якщо ти побачиш некрасиву жінку, не відвертайся від неї. Знай, що вона принесла в жертву свою красу заради дітей.	282
Коли цар Нептун дізнався про вчинок дочок, страшенно розгнівався на них, викинув їх з моря і перетворив на чайок.	291
Ти чув, як плачуть чайки над морем? Це вони просяться додому, але жорстокий батько не пускає їх. А моряки на чайок завжди дивляться і надивитися не можуть, тому що чайки уособлюють красу їхніх матерів.	302
Нарешті юнаки, відчувши міць у руках і силу в плечах, виїшли в море. Вийшли вони і зникли. Чекають-чекають матері — не повертаються сини.	310
З'явився знову перед жінками Нептун і голосно-голосно заготовав:	321
— Не діждатися вам тепер синів! Вони заблукали. Вони забули, що на морі немає доріг.	331
Тоді жінки вигукнули:	342
— Нехай буде в наших очах менше світла, але хай над нашою землею ще ясніше світять зірки, щоб сини знайшли по них дорогу до рідних берегів.	351
Тільки сказали це, у небі зразу ясно-ясно заблищали зірки. Юнаки побачили їх і щасливо повернулися додому. Ось чому моряки сильні і непереможні: матері віддали їм усе найкраще, що мали самі	355
<i>459 слово</i>	366
	375
	378
	386
	387
	395
	401
	404
	415
	424
	428
	438
	447
	456
	459

(За Т. Панківим).

Текст 3. Незвичайний чоловік

Здавна серед людей ходила чутка, що в одного селянина народився незвичайний син Олекса Довбуш.	2
Бачив хлопець, як тяжко жили люди, що з ранку до вечора робили в полі. Захотілося йому хоч чимось допомогти їм. Погнав він усі панові тридцять корів до села і скликав бабів доїти корови. А коли ті понесли молоко додому, погнав товар у гори пасти. Дурний вуйко сказав панові, що Довбуш роздав молоко людям. Пан сів у бричку і поїхав за Довбушем. Побачив, що той спить в холодку, й наказав побити його. Хлопця почали бити сонного. Пан сам кілька разів вдарив його по лиці. Бив і промовляв, що коли ще раз таке зробить, вижене його. Сів пан у бричку і поїхав.	11
	16
	27
	36
	48
	59
	68
	79
	89
	101
	112
	116

124 Малий Довбуш (йому було одинадцять років) гірко плакав,
 135 проклинав панів, а потім подумав: “Коли б тільки я мав таку
 145 силу, щоб міг перемогти панів...” Тільки він так подумав, до
 157 нього прийшов дід-чарівник, що мав на плечах дві пушки, а в
 165 руках бартку. Довбуш борзо устав, поцілував старому руку.
 178 Старий сів біля нього та й каже: “Знаю, знаю твоє горе, не кажи
 189 мені. Ти добре зробив, що дав молоко людям, які бідували від
 197 голоду. Мене люди прислали, берегти тебе наказували, казали,
 208 щоб я тобі приніс велику силу. Передали тобі люди пушку й
 218 топірець”. Довбуш аж засяяв з радощів. “А тепер, — каже дід, —
 231 я тобі дам ще й таке, щоби до тебе куля не ловилася”. Витяг він
 242 травинку, поклав Довбушеві під язик і сказав, щоб той став на
 253 галявині. Сам взяв пушку й почав цілитись Довбушу в груди.
 263 Довбуш не боявся. Він стояв, як камінь. Чарівник стрілив, і куля
 272 пролетіла коло Довбуша, не зачепивши його. Коли дим розвія-
 280 вся, Довбуш уздрів, що дід метрвий. Довбуш гірко заплакав,
 290 поховав старого і на поминки зарізав бика, який був межі ко-
 301 ровами, і поклав його на гробі. Чарівник зробив своє і міг легко
 309 вмерти, бо таємницю виказав надійній людині.

320 Потім Довбуш погнав корови у село і пороздавав їх людям, а
 329 сам став шукати собі підходящих хлопців. Зразу прийшов один.
 340 Довбуш зрубав дуба і сказав тому покласти на пень руку. Той
 349 поклав. Довбуш замахнувся топірцем, а той і не ворухнувся.
 359 Так у Довбуша з’явився перший товариш на ім’я Іванко Рахів-
 370 ський. Довбуш брав до себе лише тих, хто не боявся, як він
 378 замахувався топірцем, буцім-то хотів відтяти руку. Так Довбуш
 384 Олекса зібрав собі дванадцять добрих хлопців.
 392 З тої днини пани боялися Довбуша, як окопу.

399 Люди дуже любили Довбуша. Всякому бідному чоловікові
 411 він давав гроші або щось друге. Куди б Довбуш не ходив, його
 422 скрізь ховали від ворогів у бочках, на поді чи у пивницях

422 слова

(З нар. творчості).

1

Текст 4. Великдень

7 Нарешті прийшов Великдень — найвеличніше свято року,
 17 з яким пов’язано багато народних звичаїв. Вважали, що у цей
 26 день треба вітатися навіть з ворогом. Як тільки починали дзвони-
 38 нити до заутрені, то з усіх кінців села люди йшли до церкви.
 47 По закінченні літургії коло церкви або в притворі святилися
 53 паски, сир, яйця, поросята, сало, ковбаси.

Вдома, перед тим, як сісти до столу, вся родина вмивалася. Мати наливала у велику череп'яну миску води, на дно її клала три червоні крашанки. Першою вмивалася дівчина, потім хлопці й мати, а насамкінець батько. Після кожного члена сім'ї воду міняли, але крашанки залишалися ті ж самі. Вони діставалися дівчині — “щоб гарна була”.

Обряд розговіння у кожній місцевості України інакший. Найпоширеніший такий. Уся сім'я ставала перед образами і молилася. Господар брав у руки миску із свяченим і тричі обходив стіл. Затим повертався до святих образів і розрізав на тарелі кілька свячених яєць, після чого підносив кожному шматочок яйця, примовляючи: “Дай, Боже, ще й на той рік дочекатися світлого празника Воскресіння Христового в щасті і здоров'ї!” Спочатку їли паску, яйця, шинку, потім порося і все інше. Звичайно, при цьому випивали чарку-другу горілки чи інших напоїв, але упиватися під час розговіння не можна було, “бо Бог покарає, будеш ходити цілий рік, як у півсні”.

Іжа, що освячувалася у церкві, набувала магічного значення. Так, сіль вживали від пристриту й болю в животі, пшоно берegli для курчат, що вилупляться, а маком обсипали хату від домовика.

Після розговіння дорослі й малі виходили на вулиці на великодні забави. Напередодні, у суботу, встановлювали гойдалки, які ставали центром розваги всього села. Тут же грали крашанками в “навбитки”, “котка”, “кидка” та у “відгадки”. Діти готували собі мацаки-яйця, залиті воском, які використовували для гри в “навбитки”.

На Пасху, як і на Благовіщення, дівчата ходили на гагілки (гаївки, веснянки). Водили хороводи, співали.

Дівчата вбирались у найліпший одяг, голови прикрашали вінками або завітчували квітами. Хлопці збиралися коло церкви, заводили парубоцькі ігри. Наступного дня вони обливали дівчат водою, а ті дарували їм крашанки. Цей звичай був пов'язаний із стародавнім весняним обрядом очищення водою.

У великодній понеділок — Волочильний — селяни ходили один до одного христосатися і обмінюватися писанками. Діти провідували хрещених та рідних, приносили їм у подарунок паску і кілька крашанок. Так вони привчалися до зичливості, доброти, щирості й любові

369 слів

(За Р. Кобальчинською).

6 КЛАС

2

Текст 1. Малоросійська Сафо

9

23

32

Ось вирушають полки Богдана Хмельницького на історичні битви 1648 року до Жовтих Вод і Корсуня. Яких пісень співали тоді козаки? Важко назвати всі, а от “Марусю” — напевно:

Засвіт встали козаченьки

В похід з полуночі,

Заплакала Марусенька

Свої ясні очі.

44

53

60

71

81

85

Саме “засвіт встали козаченьки”. Це вже потім, коли з’явилися варіанти пісні, співали “засвистали козаченьки”. Втім, так і вимовляється легше, і не порушується задум пісні, бо у війську запорізькому свист був не тільки певним сигналом, а й закликом до бою, до звитяги.

97

106

115

117

І все ж — за ким плакала Марусенька? І чи всі знають, що Марусенька в пісні зовсім не абстрактний образ, а конкретна історична особа, яка теж плакала за конкретним парубком, за козаком Грицем...

126

134

141

150

154

Дівчина ця — Маруся Чурай з Полтави, пісні якої підхоплював народ. По всій Україні лунали “Засвіт встали козаченьки”, “На городі верба рясна”, “Прилетіла зозуленька”, “Зелененький барвіночку”, “В кінці греблі шумлять верби”, “Ой не ходи, Грицю” та численні інші.

161

169

177

184

193

205

214

215

Малоросійська Сафо. Так називали її дослідники минулого століття, прирівнюючи талант дівчини до таланту античної поетеси.

224

235

246

252

263

272

274

Ось коротенька розповідь про долю Марусі Чурай. Батько майбутньої піснетворки, Гордій Чурай, був урядником козацького полку в Полтаві. Не стерпівши знущань з боку шляхтича, зарубав його, а сам подався на Січ. Коли ж козаки зазнали поразки під Кумейками, Чурай потрапив до полону і був страчений у Варшаві.

Горпина Чурайха лишилася з дочкою Марусею, про красу і талант якої, мов хвиля по воді, пішла слава по всій Україні. Звичайно, за такою вродою сохли кращі хлопці, та серцю не накажеш: воно належало зрадливому Грицеві. Стверджують, що Маруся була гарна, як писанка, а Гриць лицем скидався на ікону часів Київської Русі. “Ангел златі власи”. Був стрункий, як козацький спис...

За переказами, Маруся після зради коханого дуже сумувала. Коли на вечорницях зустріла його з розлучницею Галею, почуття образи і ревності спалахнули з такою силою, що вирішила отруїти хлопця.

Після злочину Марусю Чурай засудили до страти. Та коли писар уже читав вирок, на баскому коні у натовп увірвався молодий козак, бойовий побратим Грицька, який палко кохав дівчину. Це був Іван Іскра. Він привіз буллу (указ) Богдана Хмельницького, за яким Чураївні дарувалося життя. Досі живе думка, що гетьман України пам'ятав батька Марусі, лицаря визвольної боротьби — Гордія Чурая, любив пісні його доньки, часто сам співав їх

367 слів

(З журналу).

Текст 2. Соляний колодязь

Турецький султан Сулейман оголосив війну королю Матвію і повів своє військо на Угорщину. Король Матвій зібрав своє військо й рушив назустріч туркам. До самого Дунаю підвів він своє військо, а на протилежному березі вже стояли турки на чолі з султаном Сулейманом.

Довго розглядали ворожі війська одне одного через Дунай, але ніхто з них не наважувався переправлятися на другий берег і вступати у бій з ворогами. Боялися, щоб під час переправи їх не побили.

Нарешті це надокучило султанові і він надіслав до Матвія посла й запропонував, щоб вони обидва виставили від свого війська по одному богатиреві. Хай вони поміряються між собою силою, і чий богатир переможе, той і виграє війну. А другий повинен відступити й заплатити відкуп.

Матвій погодився і послав у всі кінці своєї держави гінців із суворим наказом привести найсильнішого в країні чоловіка. Гінці об'їздили всю Угорщину, але ніде не знайшли такого богатира. Коли наближалися до села Салдобоша, в полі побачили двоє людей, які збирали сіно. Під'їхали до них і запитали:

— Де тут дорога, що веде на Шандрово?

— Ось там! — сказав парубок і показав здоровенним паузником, яким сіно притискають на возі, тримаючи його однією рукою.

Королівські гінці аж сторопіли: адже вони вдвох обома руками не змогли б так показати, хоч обидва були дужі хлопці. Од-

217 разу посадили парубка на коня й іменем короля наказали їхати
224 за ними. Парубчину цього звали Павлом Книжем.

231 Сподобався Павло королеві Матвію. Відразу наказав одягну-
241 ти його, так як належить королівському воякові, й тут же дав
248 знати султанові, що він готовий до бою.

259 Другого дня до Дунаю зійшли Павло Книж і король Матвій з
269 одного боку, а султан зі своїм богатирем — з другого. Перед
277 ними на кожному березі був прив'язаний величезний човен.
287 Обидва човни були однакові, як два волоси. Умови були такі:
295 хто з богатирів штовхне човен далі, той виграв.

303 Першим штовхнув свого човна турецький богатир. Не встиг
313 човен досягти середини ріки, як течія підхопила його й понес-
322 ла вниз. Прийшла черга Павла. Він з такою силою відштовхнув
333 свого човна, що той стрілою перебіг увесь широкий Дунай і
337 вискочив до ніг спантеличеного султана.

347 Три дні святкував Матвій перемогу. З правої руки від себе
358 посадив Павла і перший келих випив за його здоров'я. Потім у
365 присутності всіх вельмож урочисто пообіцяв виконати будь-яке
367 бажання Павла.

373 Тоді Павло Книж підвівся і сказав:

382 — Ваша королівська величносте! Нам не треба ні золота, ні
392 срібла, тільки прошу я — дайте в нагороду соляний колодязь у
402 Шандрово, і не мені, а моему рідному краю Мараморошу, бід-
414 ному людові з цього краю, щоб вони в усі часи могли, за даною
423 вами вольністю, безкоштовно черпати соляну ропу, і лише вони!

430 Матвій одразу ж наказав своєму придворному писареві на-
440 писати надавчого листа. Коли лист був готовий, то він скріпив
446 його власноручним підписом і золотою печаткою.

454 Відтоді вже кілька сотень років марамороські люди користу-
462 ються цією привілеєю і згадують добрим словом свого славно-
465 го земляка-богатиря Книжа

465 слів

(З нар. творчості).

5

Текст 3. Як А. Куїнджі відтворив місячне світло

13 Справжній митець може відтворити у краєвиді будь-які ефек-
22 ти світла. Коли А. Куїнджі дав на виставку свою картину “Мі-
30 сячна ніч на Дніпрі”, деякі глядачі звинуватили художника в
40 тому, що десь за полотном він заховав... ліхтар. Не змогли збаг-

нути, як це зроблено, що місяць світить, як справжній. І серед живописців були такі, котрі не вірили, що ефекти світла А. Куїнджі відтворює звичайними фарбами. Навіть дорікали йому, чого, мовляв, приховує від товаришів свій “секрет”.	51 60 67 74
А фарби були такі звичайні; жодних таємниць, крім таємниць майстерності, якими охоче ділився А. Куїнджі, не було.	83 90
У місячному сяйві виблискує гладінь дніпрових вод, і вона не тільки нічим не підсвічена, а навіть темніша за білий папір. Заради того, щоб “місячна доріжка” сяяла на картині, як у природі, художник відкинув безліч подробиць, гранично обмежив шкалу світлових і кольорових відтінків. Ніч Куїнджі “така місячна, зоряна, ясна” саме тому, що на березі нічого не видно: ні стежечки, ані пенька... Якби все це було, не пощастило б відтворити місячне світло, яке художник обрав лейтмотивом свого чудового “ноктюрна”. Лише однієї подробиці вистачило художникові, щоб перевести глядача на Україну. На тлі сяючої річки при першому погляді на картину впадає в око чіткий силует вітряка.	99 110 120 127 136 147 157 165 172 181
Для підсилення ефекту світла майстер використав і кольори. Місячної ночі земля оповита холодним сріблястим, блакитно-зеленуватим світлом, що приглушує, нейтралізує всі теплі кольори. Предмети яскраво-червоні вдень, під місяцем якісь блідо-фіолетові, рожеві — біліють. Куїнджі все навколо “місячної доріжки” не лише затемнює, а й робить темряву теплою, рудувато-брунатною. Вода світиться і тому, що вона найсвітліша від усього в картині, і тому, що вона найхолодніша, сріблясто-зеленувата. А все оточення тепле, темнаве.	192 200 207 214 222 228 237 246 255 260
Ефект світла майстер підсилює також способом накладання фарб. Усе він малює порівняно тонким шаром фарб, який поглинає світло.	267 276 278
І тільки на “місячну доріжку” густо накладає білу фарбу, що інтенсивно відбиває промені. Щоб забарвити доріжку “місячним кольором”, він не домішує до білила золотої фарби, а наносить її зверху найтоншим прозорим шаром. Білі промені, проходячи крізь нього, відбиваються, набуваючи бажаного зеленуватого відтінку. Якби художник просто домішав зелене до білого, колір був би мутним, а так віддзеркалене світло здається кришталево чистим, аж “дзвенить”, ніби воно справді місячне. Досить глядачеві глянути на картину, як активізується його уява. В пам’яті зринають картини чаруючої літньої ночі, далекий обрій. Він немов чує, як цвірінькають коники, хлюпочуть дримот-	288 295 305 312 318 327 336 344 353 362 370

378 ліві хвилі, в срібних сітях яких заплуталася сяюча місячна
387 таріль. І безліч невимовно солодких почуттів ворухнеться в його
392 душі. Яка чудова українська ніч!

392 слова

(За П. Білецьким).

Словник. *Лейтмотив* — основний мотив, основна думка; *силует* — обрис предмета; *ноктюрн* — одночастинний твір наспівного ліричного характеру; *брунатний* — коричневий, темно-жовтий; *на тлі* — на фоні.

2

Текст 4. Верховина страт

11 Це було давньої-давнини — за козаччини та за татарського
20 лихоліття. У початку благодатного літа, коли трави гудуть у
30 людський зріст і в садах зав'язуються яблука, а річки стають
41 такі тихі й прозорі, що в них умиваються ясні зорі, кримський
53 бей Ісмаїл навів на Україну свою орду. Орда була велика й хижа.
62 Вона налетіла, як сарана. Але вона була страшніша, ніж сара-
72 на, бо сарана жере все до корінчика, залишаючи саму пустош,
82 а потім гине сама. Татари вбивають і палять, залишаючи за со-
93 бою саму пустош, але вони беруть на аркани хлопців і дівчат,
102 щоб запродати їх у невольники, вони в'яжуть малих хлоп'ят,
112 щоб потім зробити з них яничарів, поповнити свою люту силу.

120 Козаки не змогли загородити дорогу ординцям. Багато їх
130 полягло, склавши голови за свою землю й волю. Орда просува-
137 лась і просувалась. Вона хотіла накрити чорними крилами Укра-
144 їну. І вривалася своїм рилом у Волинь.

152 Полону вже було повно, зв'язані бранці облягли підніжжя.
164 Серед них і Настунька в плахті і білій сорочці. Всі бранці були
174 в святковому. Якраз святкували Івана Купала, і тому їх легко
175 половили.

183 Татари рубали козаків і бранців, а триста найвродливіших
193 дівчат, вибраних для гаремів бея й самого хана, вигнали на вер-
203 шину гори, щоб і волосок не впав з їхньої голови.

209 Вечері татари святкували перемогу. Спалахнули вогнища.
219 Бей Ісмаїл сидів на подушках у широкополому золоті, весь ося-
228 яний полум'ям. Коли перед ним карали бранців, то їх були
237 розв'язали, й вони осмілились підняти руки на своїх ворогів.
245 Він зрідка погордливо кидав свій погляд, гидливо спостеріга-
254 ючи, як карають на горло, садять на палю, й, відвернувшись,

дивився, як ведуть танець триста найвродливіших дівчат. Він насолоджувався, бо думав, що немає більшого щастя, як бачити розпач своїх ворогів і втішатися їхніми дівчатами.

Триста бранок у святковому, в плахтах і білих сорочках, у живих вінках вели танок і співали — попереду Настунька. Вона виступала тихо й плавно, і журливо-ніжно бринів її голос. Настунька несла смерекове запашне гільце. Його належало кинути у вогонь і спалити, щоб воно знову вирросло й вирросло. І вона так і зробила, кинула гільце у вогонь перед ворогом Ісмаїлом, і бей Ісмаїл заплескав у захваті в долоні. Настунька відпливала, ведучи за собою коло. Вона пливла — білява і синьоока. І за нею відпливали дівчата — всі біляві і синьоокі. Раптом узялись за руки. Високо горіло вогнище. Було видно, як удень. Настунька підпливала до краю гори, до глибинного урвища. Закинула косу — освітила весь світ і вступила в урвище, ведучи за собою іншу дівчину, не випускаючи її руки.

Бей Ісмаїл онімів з жаху й не знав, що ж воно діється.

За Настунькою, за нею вслід йшла нова дівчина, тримаючи за руку подругу. Закинула косу — освітила весь світ і ступила в урвище. А за нею нова і нова. Кожна закидала косу — перемога дівчат освітила весь світ. Татари перетворились у каміння. З того часу й стоїть Верховина Страт. А під нею з дівочих сліз і крові б'ють джерела й криниці: Дівочі води — вірність землі й волі

477 слів

(За Б. Харчуком).

Текст 5. Правда про Прометея

Орел прилітав з самого досвітку й розпочинав свою пекельну роботу. Прометей не мав ненависті то орла, знав, що той приречений, як і він сам, але почував нестерпний біль, і муку, й страх смерті, щоразу страх нової смерті, а потім важче — повільне воскресіння, не легше від помирання.

Ті його муки майже щодня бачила єдина жива душа — Геракл. Він чув той перший удар дзьобом по Прометеевих грудях, і болісний крик та стогін, і жаль стискав могутнє серце героя. Одного разу, щойно орел злетів з вершка сухого дуба, Геракл вхопив велетенський уламок каменя й пожбури в орла. Уламок розтросив орла об скелю. В кілька кроків Геракл видряпався нагору, легко повиривав зі скелі штирі, поскручував з Прометеевих рук та ніг ланцюги й опустив його на землю.

135 Прометей ішов цілий день, а коли настала ніч, підійшов до
144 якогось житла. Він втомився, йому було холодно, руки його трем-
152 тіли. Навпроти дверей хижі посеред двору горіло багаття, до-
160 вкола якого сиділи люди, смакували їжу, весело гомоніли.

169 Прометей невимовно зрадів: це ж його вогонь! Він, богобо-
178 рець, подарував вогонь людям, тепер вони готують собі на ньо-
185 му їжу, гріються, веселяться біля нього, читають книги, чепу-
194 ряться — вони стали щасливі та веселі. Прометей хотів присіс-
204 ти біля багаття, та в ту мить літній сивобородий чоловік, який
210 важкою палицею рушив вогонь, мовив суворо:

218 — Йди геть, пришельцю з ночі. Йди, не заважай!

228 Так ходив Прометей до пізньої ночі від одного подвір'я до
237 іншого, і його звідусіль проганяли. Й тоді він сховався неподалік
247 від одного багаття й, коли люди поснули, тихенько підкрав-
256 ся, вихопив голувешку й подався геть. Йшов і йшов, підіймався
266 кудись вгору й врешті опинився перед великою печерою. В нього
275 ще вистачило сили настати сушняку й розпалити багаття. Біля
280 нього й заснув глибоким сном.

290 І вже не чув, як опівночі вгорі здійснювся страшний гуркіт,
301 такої грози тут не було од сотворіння світу. Вона залляла геть
311 усі багаття в селищі. Вогонь не погас тільки в печері.

322 Люди ж, які жили в селищі, прокинулися, вжахнулися і в роз-
332 пачі звели до неба руки та очі. І раптом побачили велетенське
340 багаття на горі. Вони попідхоплювалися, підійшли до найви-
349 щого крутосхилу, але Прометей не дав їм жодної жарини. Вони
359 хотіли здобути вогонь силою, але Прометей поспихав їх зі ске-
370 лі. Він був дужий і гнівний. Тоді вони приповзли на колінах і
376 почали жалібно квилити, випрохуючи вогонь. Зрештою, Про-
386 метей погодився дати їм вогонь, але зажадав, аби люди збуду-
396 вали йому на горі палац, а також відбували інші, потрібні йому
397 повинності.

410 Він дав їм вогонь і показав, як будувати хати, а в них класти
421 печі, як кувати на вогні метал і випалювати виліплений з глини
430 посуд. Люди вславляли Прометея, складали пісні на його честь,
441 виліпили з глини його постать та поставили її в селищі посеред
450 майдану й молилися до неї. Згодом глиняну статую Прометея
459 люди замінили на камінну й викарбували на постаменті вели-
464 кими літерами: “Нашому дорогому титану Прометею”

464 слова

(За Ю. Мушкетиком).

7 КЛАС

Текст 1. Святий вечір у рідній хаті

З давніх-давен на Україні величальним словом і магічною дією створювали у цей день образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі.

Ще вдосвіта господиня розпалювала піч дванадцятьма полінами і заходжувалася готувати дванадцять свят-вечірніх страв. Наставляла узвар, варила горох, квасолу, смажила капусту, рибу, ліпила вареники, готувала бараболю, гриби, кашу гречану з конопляним молоком, голубці з пшоном, коржі з маком та кутю з товченої пшениці.

Доки господиня поралася біля печі, господар уважно оглядав господарство. Усе живе і мертве повинно зустрічати Свят-вечір на своєму місці: ніщо не може бути поза домом, у чужих руках — позичене чи десь забуте.

Сім'я теж повинна бути вдома. Боже сохрани, казали люди, десь заночувати в цю ніч, цілий рік будеш блукати по світу, боронь Боже і сваритися в цей день.

Коли сонце заходило, починали готувати домашній вівтар. Господар вносив “дідуха” — гарно сплетений сніп жита, що є символом врожаю, і вітався з господинею, ніби вперше бачив її цього дня:

— Дай, Боже, здоров'я!

— Помагай, Боже, — відповідала вона, — а що несеш?

— Злаго, щоб увесь рік ми жили багато!

Господар хрестився і віншував родину:

— Віншую вас щастям, здоров'ям, з цим Святим вечором, щоб ви в щасті і здоров'ї ці свята провели та інших дочекалися — від ста літ до ста літ, поки пан Біг назначить вік!

Сходила вечірня зоря, батько сповіщав родині, що Свят-вечір настав. Перш ніж приступити до вечері, він годував худобу і “запрошував гостей”. Надворі з мискою куті та бичем у руках господар кликав:

— Морозе, морозе, йди до нас кутю їсти!

Вслухався і ще закликав, а після третього разу погрожував бичем і промовляв:

— Як не йдеш, то не йди і на жито-пшеницю, всяку пашницю. Іди краще на моря, на ліси та на круті гори, а нам шкоди не роби.

Потім господар зазивав чорні бурі та злі вітри:

— Чорні бурі та злі вітри, приходьте до нас на Святу вечерю. А коли тепер не прийдете на дари Божі, на страви ситі, на горілки

5

15

27

35

41

50

58

69

77

87

98

101

111

123

128

136

145

156

159

166

173

178

188

201

209

217

228

239

246

256

258

271

285

293

304

317

330 палені, на все велике добро, на яке ми вас просимо, то не приходьте
344 до нас і влітку та не робіть нам шкоди на ярині й на житі.

353 Свята вечеря — це спільна вечеря всього роду. Господар запрошу-
362 вав усіх родичів — навіть мертвих і тих, що пропали безвісти.

374 Господиня брала з рук господаря кутю, ставила її на стіл, і родина
382 вечеряла. Розпочиналися забави. Малі діти тішилися ялинкою, зала-
393 зили під стіл і там “квоктали” — “щоб квочки сідали”. За це мати
402 кидала їм у солому горішки, цукерки та дрібні гроші.

409 На Середній Наддніпрянщині, Полтавщині, Поділлі діти носили
419 вечерю до близьких родичів: онуки — до баби і діда, хрещеники —
428 до хресних батьків. На Гуцульщині, Буковині та Покутті заможніші
438 газди йшли з вечерєю до бідних. Наприкінці Свят-вечора, при свічці,
446 вся родина тихими голосами колядувала “Бог предвічний народив-
448 ся”, мовила молитви

448 слів

(За Р. Кобальчинською).

2

Текст 2. Килина — Калина

13 День стояв над землею, як дзвін, — ясний та погожий. Половіли на
20 пагорбах пшениці, дзвеніли в високостях жайворонки. Старий Сви-
33 рид, йдучи по дорозі до лісу, радісно дивився на буйні, ще не дозрілі
44 хліба, вдихав на повні груди пахощі нагрітого сонцем зела. За ним
54 весело дріботіли його онука Надійка та її подружка Василюк. Обом
64 гарно було вибратися з дідом Свиридом на прогулянку. Знали, що обо-
73 в’язково дід розкаже щось цікаве про природу, переповість давні ле-
82 генди й перекази, яких не прочитаєш в жодній книжці.

91 — Так чого ж таки, дідусю, калина, а не килина?

103 — Е, було то давно. На нашу землю хто тільки не нападав: ординці
115 лихі, турки, німці. Ось налетіли якось турки. А сталося те на київсь-
123 кій землі. Поширилась тоді чутка, що ватажка їхнього поранено от-
134 руйною стрілою, а отрута в ній смертельна. Тому, хто вилікує, обіця-
143 ли таку винагороду, яку загадає. Понаїхало тих лікарів, знахарів та
153 шептунів видимо-невидимо, але ніхто вилікувати не міг. Отоді й при-
165 йшла до табору, де жив воєначальник, одна дівчина. Хоч одежа на ній
179 була убога, та дівчина така гарна, що й не сказати. Коса дівоча аж до
190 землі сягала, а з лица — хоч воду пий. Доповіли воєначальникові про
201 красну дівчицю, і він звелів пропустити. Увійшла вона до його шатра.
207 Не поклонилася. Через перекладача запитав воєначальник:

216 — Скажи, красуне, чому мені не вклонилася? Я завоював півсвіту,
222 мені царі вклоняються, а ти — ні.

— Ти мені повинен вклонитися, бо прийшов у мій дім, на рідну землю мою. Більше тобі скажу: ти повинен через два дні вмерти. Твоє життя в моїх руках. Ніхто тебе не врятує, крім мене. Це я тобі кажу, Пелагея... — Восначальник зблід.	233 245 259 262
— Скажи, дівчино, чим доведеш своє пророцтво? А не доведеш — відрубують тобі голову.	271 274
— Рвала отруйне зілля — цикуту. Сіла відпочити, задрімала й побачила уві сні орла. Та орел не простий. На тебе схожий. Він палив міста і села, а людей гнав у рабство до своєї держави. І так йому щастило триста сім днів, а на триста дев'ятий він має померти, бо вразила його стріла, отруєна цикутою, — злим зіллям.	282 295 309 322 328
Зібрав він своїх кращих учених, і стали вони все життя воєначальника обраховувати. День у день усе зійшлося!	339 345
— Що ти хочеш від мене, дівчино?	351
— Перш за все вклонися мені до самої землі святої, а заодно нехай вклоняться і твої люди.	363 367
Упав грізний завойовник ниць перед Пелагеєю, а за ним і всі їй вклонилися до самої землі.	379 383
— А тепер слухай, — сказала Пелагея. — Життя я тобі поверну за умови, якщо відпустиш усіх полонених в оселі їхні. Їм орати, сіяти, дітей ростити треба. І залиш мою землю з військом своїм. Заприсягнися і напиши кров'ю своєю, що ніколи не прийдеш грабувати мій народ.	393 404 415 425 426
— Зроблю, як ти кажеш, красуне, не прийду більше на землю твою і твоїх людей відпушу. Тільки й ти мусиш обіцяти мені, що підеш зі мною.	437 450 451
— На все піду за свій народ...	457
Дід Свирид замовк, сумно дивився на куш калини.	465
— Дідусю, а що було далі? Чи врятувала вона його?	474
— Кажуть люди, що рвала вона одне зілля. Зветься воно кипарисним молочаєм. Його в нас багато росте. Заварювала чай і туди вичавлювала молочко з того молочаю. Тому воно, те зілля, й називається молочаєм — молоко з чаєм. Так і вигнала з тіла отруту. Завойовник швидко одужав і залишив нашу землю. Забрав з собою і Пелагею.	484 495 505 516 527
Та була в неї сестра Килина. Прощаючись з сестрою, Пелагея їй сказала: “Твоїм ім'ям, сестро, назву рослину, красу якої оспівує найспівучіший птах, соловейко, а восени на ній горять дивні кетяги ягід, налитих нібито самою кров'ю щедрої нашої землі. Ті ягоди повертають здоров'я людині. Буде вона зватися килина...”	538 547 558 568 574
Пройшли віки, а люди пам'ятають Пелагею та її сестру. Одну з улюблених своїх рослин називають лагідно килина, або калина...	586 593
<i>593 слова</i>	
	<i>(За Л. Павленком).</i>

Текст 3. Гетьман Іван Мазепа

15 Є різні думки про те, хто творить історію. На думку одних, історію
26 творять народні маси, на думку інших, ціла світова історія — це лише
29 історія великих одиниць.

41 Чим була маса українських племен, доки на чолі її не став великий
52 муж Святослав, що славу української зброї поніс силою своєї волі аж
64 під мури Царгорода, на береги Дунаю і Каспію. І що створила відваж-
74 на, бурхлива козацька маса, доки не оформив її поривів великий полі-
82 тик і відважний полководець Богдан Хмельницький. У період нашої
91 історії, який звався Великою Руїною, гетьманську булаву було відда-
95 но в руки Івана Мазепа.

104 Цим фактом в нашу історію увійшов справжній герой. Постать
115 барвна, яка і досі ще приваблює і дає натхнення багатьом письменни-
118 кам, малярам і музикантам.

129 Вийшов він родом з української шляхти, якій так близькі були ли-
137 царські войовничі традиції. Струнким юнаком вступив він на службу
143 до двору польського короля Яна Казимира.

154 Які цікаві й романтичні були його пригоди при цьому дворі, таким
165 цікавим і романтичним був і їх кінець: дикий невгвтааний кінч поніс
174 його від м'яких килимів і блискучого паркету королівського палацу
185 назад у рідні широкі степи, що мали стати новим могутнім палацом
189 для його національної величі.

198 Покинувши двір короля, Мазепа став генеральним писарем і голов-
206 ним дипломатом у гетьмана Дорошенка. Згодом сповняв він функції
215 головного дипломата у другого гетьмана, Івана Самойловича. І тут
225 здобув собі такі симпатії козацтва, що незабаром перебрав від Самой-
227 ловича гетьманську булаву.

239 А був це час, коли Москва чимраз більше стискала кліщі, в яких
246 мала сконати незалежність української держави. Ослаблена Україна
255 не могла в безпосередній одвертій боротьбі підставити чоло перебу-
263 дованій і зміцненій Петром московській державі. Треба було з'єднати
275 націю, надихнути її однією ідеєю, дати їй одну спільну душу — і все
286 це треба було робити під пильним оком Москви, в інтересах якої ле-
297 жало — за всяку ціну не допустити до цього. Тільки Мазепа міг підго-
310 тувати союз зі шведським королем Карлом XII, в той же час воюючи з
321 ним, щоб не зрадити себе перед Петром. Навіть найближчі не бачили,
334 що він ходить на краю прірви. І не могли того зауважити, бо Мазепа,
343 не маючи наразі змоги збройним чином, війною зміцнювати свою дер-
355 жаву, зміцнював її спокійно, мов не над прірвою, а на твердому ґрунті,
362 ті, розбудовою української культури. Доба його панування була золо-

тою добою українського мистецтва. В Україні поставали нові церкви, палаци, школи і академії. Виключно його заслугою був розвиток стилю, що носить назву українського бароко.

Але це не був той тип культурного діяча, що бачить спасіння своєї нації лише в розвитку науки та освіти. Мазепа був великий політик, який розумів, що велич нації і сила держави базуються “мистецтвом і війною”. І це йому належать такі пам’ятні слова: “Нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм права”.

Ті права він вмів і встановлювати, і боронити. Він так само, як вагу цінностей культурних, розумів вагу цінностей політичних і державних.

Тому Мазепа — це символ справжнього глави держави і символ змагань за її суверенність

471 слово

(За О. Телігою).

Текст 4. Київські князі

Минало десяте століття. Київська Русь вступала у друге тисячоліття сильною, могутньою державою. Племена і народи визнали авторитет Києва як столиці, верховну владу київського князя. Дружби з Київською Руссю домагалися країни Європи. За її зростанням уважно стежили сусіди на сході, в Азії. Досягши значних успіхів, київський князь Володимир не мав, однак, наміру спочивати на лаврах. Життя дало йому не один гіркий урок. І кожен з них робив його досвідченішим, мудрішим. Багато друзів мала Русь, та не бракувало й ворогів. Як боротися з останніми? Як зробити з них доброзичливих сусідів, а, можливо, й друзів? Чи тільки мечем, походами, пострахом?

Володимир раз по раз у тяжку хвилину подумки звертався до бабусі Ольги. Ще в дитинстві вона вчила його, що не перемогти зло іншим злом. Треба вчитися перемагати його добром. Тоді він не послухався Ольги, бо не розумів її слів. І за життя бабуні, і після її смерті сам чинив немало зла — воював, сварився, погрожував, вів розгульне життя, ходив з найманним військом варягів на свого рідного брата Ярослава.

Лише згодом, уже зрілим мужем, збагнув він мудрість бабусиних слів. Його батько бився з візантійським імператором на Балканах, домагаючись миру з давнім суперником Київської Русі лезом меча. Володимир досяг миру з Візантією розширенням торгівлі, запровадивши на Русі християнство, яке сповідували греки у Візантії. Приборкавши войовничість Візантії, князь приборкав власну непримиренність,

223 гординю. Володимир розумів, що утвердження високого, прекрасно-
232 го — це теж боротьба зі злом. Тягнулися до краси Володимирові си-
242 ни — Святополк, Мстислав і особливо Ярослав. Князь мріяв, щоб вони
249 змагалися у доброзичливості, не ворогували між собою.

260 Та не в усьому послухалися сини батька. Після його смерті затіяли
271 династичну війну за право князувати у Києві. Переміг у ній Ярослав,
281 названий за свої великі здібності Мудрим. Сидів він на великокнязів-
296 ському престолі в Києві 35 років — з 1019-го до 1054-го. Дбав про
306 розвиток Київської Русі, її могутність. Одна з його доньок — Анна —
315 стала королевою Франції. Але не лише цим прославився Ярослав
324 Мудрий. За Ярослава Мудрого виріс новий Київ — “град великий”,
332 який красою і розмірами перевершив “град Володимира”. Ярослав
341 започаткував книжкову справу і зібрав колекцію рукописних книг. Це
346 була перша бібліотека на Русі.

358 Батькова наука стала Ярославові у пригоді у зрілі роки. Як і свого
367 часу Володимир, він пережив крутий злам. Войовничий запал моло-
376 дості змінився розважливістю, добротою серця, а це, в свою чергу,
389 зумовило його поворот до світу прекрасного. У 1034 році князь Яро-
399 слав заклав і за кілька років збудував величний храм. Людина талано-
410 вита і мудра, він назвав головний храм міста і всієї держави “Софія”,
419 що по-грецьки означає “мудрість”. Ярослав наче кинув виклик столи-
ці Візантії Константинополю, де головний храм теж звався Софій-
427 ським.

435 Софію Київську будували приїжджі грецькі і місцеві майстри-ру-
445 сичі. Про архітектуру храму написано багато книг і статей різними
455 мовами. Софія Київська здавна привертає увагу вчених багатьох
країн світу

455 слів

(З книги “Скарби України”).

2

Текст 5. Біла троянда

12 В одному рибальському селі на самому березі жив старий рибалка.
23 Звали його Білоусом. І була в нього донька — білява красуня. Любила
35 вона розпустити білі коси на високій кручі над морем, щоб вітер ними
41 бавився. Підніме догори руки і гукає:

— Вітре буйний! Не боюся тебе. Подми іще сильніше!..

Одного разу вибігла на кручу і загукала:

— Вітре-вітриле, забери мене до себе в гості!

76 І тут здійнявся вихор, не встигла й опам’ятатись, як полетіла в про-
88 стір синього неба. Дужий вітер підкорив і поніс її до себе в гості.

Опустилася на якомусь загадковому острові. Кругом лише море безкрає, а на острові казкова краса: дивовижні дерева, трави, квіти. Особливо вабили зір квіти, а серед них — квітка білої троянди. Довго милувалася тією красою, а тоді вже злякалася, що опинилася хтознаде сама-самісінька. Сіла на травичку й затужила за батечком, бо матері в неї — сироти — не було. Упала сльозинка на білу квітку троянди. І заговорила Троянда людським голосом:

— Не плач, красуне, не тужи, а послухай, що я тобі пораджу. Коли сонце стане на обідню пору, сюди прилетять красень-сокіл і голуб обскубаній. Сокіл сяде тобі на ліве плече, ближче до твого серця. Почне тобі соколину пісню співати, крилом по лицю гладити. А голуб обскубаний сяде тобі в ногах, вклониться і заворкує. Його ти і приласкай, приголуб. А сокола не чіпай і не голуб його, бо тільки приголубиш, то одразу станеш білою трояндою і назавжди залишишся на цьому острові, а батечка свого вже не побачиш. Батечко твій — хоробрий рибалка. Він не боїться вітру і в шторм ловить рибу, його всі рибалки поважають. А любить він тебе понад усе на світі!

— А звідкіля ти все знаєш, ніжна Трояндо?

— Знаю, бо хороше далеко чути... Поглянь, скільки тут білих троянд. Але ми не квіти, ми наречені того сокола-вітру, бо приласкали спочатку сокола, а на голуба обскубаного і не глянули. Надто вже сокіл гарний був.

— А чому ви на острові безлюдному поселилися?

— Бо, як і ти, просили вітру, щоб у гостях у нього побувати...

Приголуб, сестро, голуба. Не дивись на красу сокола. Голуб — то життя, а сокіл — неволя. Сокіл кожної ночі знімає з нас свої чари, і ми стаємо людьми, розважаємо його танцями. Коли починає світати, ми стаємо трояндами. І так усе життя. Якщо сокіл розсердиться і почне бити голуба, ти, сестро, накрий голуба своїми світлими косами і цим його врятуєш. Той голуб потім багато добра тобі зробить. Буде все життя служити тобі вірою і правдою. А як не накриєш косами, то голуб загине і вже ніколи з цього острова не повернешся додому. Прощай, красуне, бо скоро прилетять оті гості — добро і зло. Будь мудра.

— Спасибі за пораду і низький уклін тобі, Біла Трояндо.

Недовго довелося чекати. Прилетіли сокіл і голуб. Один красивий та прудкий. Другий — змучений, із сумними очима. Перший сів красуні на ліве плече ближче до серця і почав крильцями обіймати. Другий сів у ногах і нахилив засмучену голову, мов уклонився красуні. Весь обскубаний і тіло в ранах. Взяла красуня нещасного голуба, пригорнула до серця і косою накрила. А на сокола, що сидів на лівім плечі, і не глянула

503 слова

(Л. Павленко).

8 КЛАС

4

Текст 1. Автор пам'ятника Богдану Хмельницькому

9

Михайло Микешин народився на Смоленщині.

21

30

40

50

61

69

80

88

97

110

116

123

135

142

152

162

169

177

187

196

203

210

223

231

239

247

254

261

272

279

292

300

310

Та, як не дивно, сільський хлопець, котрий ніколи в житті не бачив жодної картини, з чотирьох років починає малювати. Треба віддати належне батькові. Незважаючи на бідність, він не стільки розумом, як серцем відчув покликання сина. І коли до їхнього дому прибився мандрівний богомаз, виділив йому комірчину за те, що той навчить сина володіти пензлем та фарбами. Успіхи хлопця були дивовижні.

Михайло вступив до єдиного на той час у Росії вищого мистецького навчального закладу — Академії мистецтв у Петербурзі. Як винаток, його зараховують не до початкових класів малюнка та гіпсів, а одразу до майстерні батального живопису. 1852 року картину нікому не відомого сімнадцятирічного студента Михайла Микешина купує на одній із виставок Микола І.

За багатофігурну композицію “Граф Тіллі в Магдебурзі 1631 року” його нагороджують золотою медаллю і надають чотирирічний пансіон для поїздки в Італію або Францію. Та Микешин залишається вдома й готується до участі в конкурсі на проект пам'ятника, присвяченого тисячоліттю Росії, що мали спорудити у Новгороді.

Митець задумав у своєму монументі відобразити найскравіші етапи російської історії з найдавніших часів. Але не царі стали головними героями монумента, а історичні постаті, що служили народів: на горельєфі, який був композиційною основою, художник зобразив Єрмака, Ломоносова, Державіна, Суворова, Пушкіна, Глінку, Лермонтова. Так у вересні 1862 року в Новгороді, неподалік Софійського собору, з'явився один з перших у Росії історичних монументів.

Особливе місце у творчій біографії Михайла Микешина посідає робота над пам'ятником Богданові Хмельницькому. Ідею його спорудження висловив відомий історик, етнограф і фольклорист, перший ректор Київського університету Михайло Максимович. Та минуло чимало літ, перш ніж царський уряд дав на це дозвіл. Проте Олександр II, підписуючи відповідний рескрипт, направляє міністру фінансів записку із заборонаю видавати на монумент кошти. 1868 року Михайло Микешин приступає до роботи над пам'ятником. Митця надихає поезія Тараса Шевченка, з яким він приятелював, ілюстрації до